Вх. № ЧР-03-391/21.10.2024 г.

РЕЦЕНЗИЯ

от <u>проф. д-р Катя Георгиева Стойчева</u>

Департамент Психология

Институт за изследване на населението и човека към БАН

Професионално направление 3.2. Психология

върху научните трудове, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „ПРОФЕСОР” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология (Психология на ранното детство), обявен в ДВ бр. 58 от 09.07.2024 г. за нуждите на секция „Психология на развитието и здравето“ към Института за изследване на населението и човека при БАН

с кандидат <u>доц. д-р Мария Петрова Трифонова</u>

Документи за участие в обявения конкурс е подал един единствен кандидат – д-р Мария Петрова Трифонова, доцент в секция „Психология на развитието и здравето“ на Департамент „Психология“ към Института за изследване на населението и човека при БАН.

Професионалната квалификация на Мария Петрова Трифонова е адекватна на направлението на обявения конкурс. Тя завършва висшето си образование по психология в СУ „Св. Кл. Охридски“ (1981 г.) и защитава успешно докторат по психология в Института по обща и педагогическа психология в Москва, СССР (1989 г.). Професионалният ѝ път в Института за изследване на населението и човека при БАН започва през 2003 г., където и досега се развива академичната ѝ кариера. През 2014 г. придобива академичната длъжност „доцент“, която заема и до днес. Доцент д-р Мария Трифонова е поемала и успешно изпълнявала отговорни позиции в ИИНЧ: ръководител секция „Психология на развитието и здравето“ (от 2015 г.), и ръководител Департамент „Психология“ (от 2022 г.). Богатият ѝ професионален опит

включва и позиции като хоноруван преподавател (ЮЗУ, 1991-1993 г.; НБУ, 2004 - 2019 г.); програмен директор към Център Отворено Образование (1997-1998 г.,

оценка на образователни програми); изследовател в ИОО към МОН (1981-1984 г.). Има и пост-докторантска специализация в Централно и източно европейския център по когнитивна наука към НБУ (2004 – 2005 г.)

Доцент д-р Мария Трифонова участва в конкурса с:

- 1 самостоятелна монография;

- 4 научни статии, реферирани в световни бази данни (WoS, Scopus), от които две на английски език и две в съавторство;

- 14 научни статии и доклади на български език в нереферирани списания и тематични сборници с научно рецензиране, от които 5 самостоятелни;

- 5 глави от колективна монография на български език с научно рецензиране, от които две в съавторство.

Всички тези **научни трудове** са в тематичния обхват на конкурса и се приемат за рецензиране.

Представена е и справка за общо 28 **цитирания** на публикуваните трудове на кандидата, от които 6 цитирания в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни; 15 цитирания в монографии и колективни томове с научно рецензиране; 7 цитирания в нереферирани списания с научно рецензиране.

След хабилитацията си през 2014 г. доц. Трифонова продължава да разгръща изследователската си работа, обхващайки нови сфери на детското развитие и предизвикателствата на приобщаващото образование, като се превръща в ***утвърден експерт в областта на ранното детско развитие.*** През изминалите 10 години е ръководила пет проекта по договори с УНИЦЕФ и МОН за извеждане и изследване на стандарти за ранно детско развитие, изработване и валидизиране на скринингов тест за оценка на рисковете от възникване на проблеми в развитието и обучението, оценка на условията за приобщаващо образование. Създаването на кратката форма на скрининговия тест през 2018 г. и верификацията на неговите психометрични характеристики – конструктна и външна валидност, надеждност, сензитивност и специфичност – са съобразени със съвременните тенденции в областта на психометрията. Методиката покрива основните области на развитие и очакваните постижения на децата, основава се не само на представянето на детето в тестовите ситуации, но и на информация от родителите и учителите в детската градина. Това позволява да се постигне по-пълна и цялостна картина за развитието на детето на ранен

етап от неговото развитие. Върху резултатите от научно-изследователската работа е публикувана колективна монография (*Ранна скринингова оценка и насоки за стимулиране развитието на тригодишните деца,* 2023, МОН и РЦППО, ISBN: 978-619-7743-02-9). Свидетелство за значителната научно-приложната стойност на извършената работа са и възложените от МОН обучения на педагогически специалисти в детските градини за прилагане на методиката.

Научният принос на авторската монография на доц. Трифонова „*Движение и проучване на света от детето*“ (Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024, ISBN: 978-619-245-450-0) е в очертаването на евристични транс-дисциплинарни връзки при изучаване ролята на движението в психичното развитие на детето и демонстриране на изследователските възможности на процесуалния подход, разкриващ динамиката на развитието. Трудът извежда „доказателства за настъпващите промени в психичния живот на детето, посредством които овладените движения повлияват условията за осъществяване на провокираното от детското любопитство обследване на света“ (стр. 11). Разкритите взаимовръзки са ориентиращи и относно маркерите на атипично развитие (стр. 152-159). Научно-приложните приноси на монографията са свързани с разработването на богат инструментариум за оценка на поведението на детето и взаимодействието му с майката и с предметите. Представеният монографичен труд заслужава висока оценка и заради умело поднесения синтез на теоретичните постановки на модела на развитийните каскади с емпиричните данни за двигателните постижения, проучващата активност и социалната свързаност на децата през първата година от живота им.

Напълно приемам авторската справка на доц. Мария Трифонова за **оригиналните** и **научни приноси** в откроените две основни насоки: Изследване на проучващата активност на детето в ранно детство; и Детско развитие и качество на образователната среда.

Приносите по първото направление са свързани с: а) апробация на нови теоретични подходи в детското развитие и операционализацията им в методологическа рамка на емпирични изследвания; б) генериране на нови, оригинални научни данни за връзката на двигателните постижения на децата, проучващата им активност и изграждащата се привързаност с родителя; в) обогатяване и развитие на познати теоретични модели (например теорията за привързаността на Боулби) с актуални емпирични данни.

Приносите по второто направление са свързани с: а) теоретичната аргументация, подкрепена с емпирични данни, за условията и средата, стимулираща развитието и осигуряваща психичното благополучие на всички деца, но най-вече на тези с риск от проблеми в развитието; б) демонстрирана е възможността и важността на валидизиране на стандратите за предучилищно образование спрямо възрастовите показатели за развитието на децата и емпиричните данни за постигането им при българските деца от 3 до 6 години; в) получени са актуални емпирични данни за добрите практики и съпътстващите трудности в реализацията на приобщаващото образование в детските градини; г) апробиране на скàлата за оценка на качеството на образователната среда - ECERS-3 (Harms, Clifford, Cryer, 2014, Early Childhood Environment Rating Scale, 3rd edition); д) българска адаптация на родителската форма на въпросника „Силни страни и трудности“ (Goodman, 1997, The Strengths and Difficulties Questionnaire) за ученици от 4 до 16 години; е) конструиране и валидизиране на емоционален Струп тест с лица при деца в начална училищна възраст.

Свидетелство за актуалната значимост на трудовете на доц. д-р Мария Трифонова и за високата оценка на получените от нея резултати са **цитиранията** на нейни публикации през последните 6 години. Най-голямо внимание (и съответно признание) към работата на доц. Трифонова проявяват наши и чуждестранни специалисти, които работят по проблемите на езиковото развитие и диагностика и превенция на нарушенията в детското развитие (общо 13 цитирания след 2019 г.), както и върху приобщаващото образование и подкрепата за деца със специфични образователни потребности (общо 9 цитирания след 2019 г.). Интерес продължава да привлича и разработката ѝ върху конструкцията на числото в концепцията на Жан Пиаже в контекста на съвременните когнитивно-психологични модели (общо 4 цитирания след 2018 г.).

В светлината на постигнатите високи резултати, интерес представлява **въпросът** как доц. Трифонова вижда бъдещата си изследователска работа върху детското развитие (кои са перспективните насоки?) и приложението на новите психологически знания в образователната практика (кои са най-важните насоки?).

Доц. д-р Мария Трифонова има и **богат преподавателски опит**. Повече от 15 години е водила е курсове по когнитивна психология и психология на развитието на български и английски език за студенти в бакалавърска и магистърска степени на обучение. По настоящем ръководи **двама докторанти:** Радостина Стоянова-Ширяев

(съвместно с доц. Георги Петков), която изследва процесите на категоризация в развитието на биологичното познание при децата, и Анна Петрова, която изучава родителските влияния върху детското развитие.

За успешната ѝ работа в колектив и самостоятелно допринасят и **безспорните лични качества** на доц д-р Мария Трифонова: силна мотивираност, настойчивост в постигане на поставените цели, посветеност на научното изследване, работоспособност и лидерство. Тя се справя отлично с административните си отговорности и издигането ѝ в длъжност без съмнение ще бъде от полза за развитието на институцията.

Представената от доц. д-р Мария Трифонова **справка за изпълнение на изискванията за заемане на академичната длъжност „професор“** свидетелства, че научната дейност на кандидата (научна монография, публикации, цитирания, национални и международни проекти) напълно покрива минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ в Област 3. Социални, стопански и правни науки по Професионално направление 3.2. Психология, съгласно чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доц. д-р Мария Трифонова е утвърден учен в полето на ранното детско развитие със солидна научна продукция, която има национално и международно признание. Нейните публикации отразяват задълбочена научно-изследователска дейност, водеща до значими научни и научно-приложни резултати със съществени приноси.

Въз основа на високите си оценки за академична дейност на кандидата предлагам доцент д-р Мария Петрова Трифонова да бъде избрана на академичната длъжност „професор“ от Научния съвет на Института за изследване на населението и човека при БАН.

София, 21 октомври 2024 г. Подпис: *проф. д-р Катя Стойчева*